

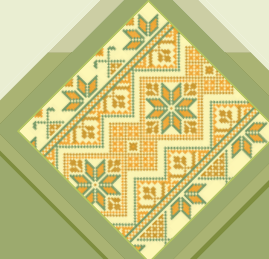
КРОССЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЄКТ
«УКРАЇНА: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ІДЕНТИЧНІСТЬ»

Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП

22-24 СЕРПНЯ
2024 РОКУ, ОДЕСА

«Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ»

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Одеська національна наукова бібліотека

**ЕТНОКУЛЬТУРНЕ РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНИ:
ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції

Одеса, 22-24 серпня 2024 року

УДК 008:39](477)(06)

Е 88

Упорядники:

М.В. Миргород, С.М. Герасимова

Відповідальна за випуск

Л.В. Арюпіна

Редактори:

Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович

Е 88 **Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Одеса, 22-24 серп. 2024 р. / упоряд.: М.В. Миргород, С.М. Герасимова ; відп. за вип. Л.В. Арюпіна ; ред.: Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2025. – 192 с.**

До видання увійшли тексти доповідей, прочитаних на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ» (м. Одеса, 22–24 серпня 2024 р.). Представлені публікації містять теоретичні та практичні розробки українських учених, освітян, педагогів, фахівців бібліотек, архівів, музеїв України з актуальних питань охорони, вивчення та популяризації культурної спадщини етнічних спільнот України та багато-національної історико-культурної спадщини; краєзнавчі й історико-біографічні дослідження.

Для фахівців та широкого кола читачів.

Відповідальність за зміст матеріалів, автентичність цитат, вірність посилань несуть автори публікацій.

УДК 008:39](477)(06)

ISBN

© ОННБ, 2025

© Автори статей, 2025

© І. М. Свістунова, обкладинка, 2025

Олег ДЬОМІН,

завідувач сектору науково-дослідної роботи
науково-методичного відділу
Одеської національної наукової бібліотеки,
доктор історичних наук, професор.
м. Одеса, Україна

Євгеній ГОДОВАНИЙ,

кандидат історичних наук,
незалежний дослідник.
м. Крижопіль, Україна

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА Д.К. ЗАБОЛОТНОГО
В СЕЛІ ЧОБОТАРКА У 1918 – 1920 рр.**

Широка географія життя та діяльності видатного українського вченого, одного із провідних фахівців світової мікробіології, академіка, президента Академії наук УРСР Данила Кириловича Заболотного (1866 – 1929). Він працював у столицях і провінційних містах, у селах і аулах, на сході (Монголія, Маньчжурія), заході (Аравія) та півдні (Індія) Азії. Але ніколи не забував рідну оселю в селі Чоботарка на Поділлі і завжди прагнув туди повернутись.

Постать Д.К. Заболотного відображена в численних і різноманітних за жанром наукових, науково-популярних, енциклопедичних, довідкових виданнях: книжках, монографіях, путівниках, збірках, матеріалах конференцій, статтях різного спрямування та характеру. Увесь історіографічний доробок ще чекає своїх дослідників. А проведення такої роботи необхідне. І приклад із ситуацією Чоботарки показовий. З одного боку, існує садиба-музей Д.К. Заболотного в с. Заболотному (колишня Чоботарка). Але з іншого боку, є ряд не до кінця з'ясованих питань і щодо його приїздів до рідної хати, і щодо його перебування там у 1918 – 1920 рр. Так, епізод майже більш ніж однорічного проживання професора Д.К. Заболотного в селі практично не відображений у літературі.

Тільки один приклад показує, наскільки різні уявлення щодо чоботарських подій мають найбільш обізнані із його життям вінницькі краєзнавці ХХІ ст. 16 листопада за новим календарем 1918 р. газета «Одесские новости» повідомляла: «...третього

дня у поїзді, на шляху із Києва в Крижопіль, померла дружина відомого професора Заболотного – популярна письменниця, яка писала під псевдонімом Л.В. Радецька. Покійна проживала останнім часом в селі в кількох верстах від станції Крижопіль. Повертаючись до себе додому, жінка середніх років раптово померла. Близький друг професора Заболотного доцент В.К. Стефанський повідомив нам, що професор Заболотний знаходився в той час у Петрограді» [4].

Про те, що Д.К. Заболотний під час смерті дружини перебував у Петрограді, писала і директор меморіального музею академіка Д.К. Заболотного в с. Заболотне, Крижопільського району, Вінницької області, К.С. Ганнущенко. [5]. Але існує й інше припущення. Вінницький письменник і краєзнавець М. Рябий стверджує, що звістка про смерть Л.В. Радецької застала Д.К. Заболотного у Києві [11]. Проте таке антагоністичне бачення створилося не випадково, бо ці дві протилежні оцінки продовжили такі ж самі протилежні підходи авторів ХХ ст.

Крім того, серед тих питань, що не лежать на поверхні і мало представлені в літературі, – його діяльність у виборних органах місцевої влади, проблеми достовірності зустрічей Д.К. Заболотного з провідними українськими більшовицькими діячами, ватажками українського повстанського руху, командирами Української Галицької армії, час від'їзду Д.К. Заболотного із Чоботарки в Одесу на постійну роботу та перебування там. Для з'ясування цих питань потрібне накопичення нового матеріалу, бо збереглося і оприлюднено надзвичайно мало свідоцтв про його діяльність на Крижопільщині. Значна частина їх розпорошена по архівах і потребує розшуку, ряд документів сконцентровано у меморіальному музеї Д.К. Заболотного, але вони потребують додаткового дослідження.

Д.К. Заболотний приїхав на похорон дружини, що відбувся у с. Чоботарка, Ольгопільського повіту, майже поряд із залізничною станцією Крижопіль. Це свідчить про те, що він знаходився неподалік від Поділля, скоріше за все, у Києві, і це підтверджується іншими матеріалами. За свідченням сучасників, Л.В. Радецька-Заболотна була надійним супутником і подружжя було тісно пов'язане між собою. Такі відносини стали причиною того, що Д.К. Заболотний не зміг повернутись у попереднє життя і залишився жити і працювати в Чоботарці. Тим більш, що саме в цьому селі він народився і провів перші роки свого життя.

Невдовзі після того, як він вирішив залишитись у селі, його обрали членом Ради селянських депутатів та комісаром народної освіти та охорони здоров'я Ольгопільського повіту. В Державному архіві Вінницької області збереглися документи, пов'язані з його роботою на цій посаді. Проте залишається питання, де ж саме він проживав, виконуючи повсягденні службові обов'язки.

Паралельно із громадськими справами він не полишив професійних справ і розпочав підготовку популярних за змістом медичних текстів для селян, у яких розповідав про шляхи зараження інфекційними хворобами та методи їх лікування в умовах села. Деякі з них зберігаються в архіві музею. Під час перебування науковця у Чоботарці в Петрограді вийшла його книжка за матеріалами докторської дисертації, присвяченої проблемам сифілісу [1]. Довелося займатися і організацією всебічного медичного обслуговування селян Чоботарської волості в 1919 р. Проте її масштаби і рівень у літературі не розглянутий. Працюючи над останніми питаннями, він мусив згадати давню, більш ніж двадцятирічну практику лікаря, коли після закінчення медичного факультету університету святого Володимира у Києві довелося за призначенням працювати лікарем у м. Кам'янці-Подільському, Подільської губернії. Документи про цю працю залишилися у фонді музею-садиби Д.К. Заболотного. Серед матеріалів архіву музею зберігається простий учнівський зошит, надрукований Кубанським союзом споживчих товариств у місті Катеринодарі, який використовувався як журнал обліку хворих. Саме в ньому Д.К. Заболотний вів реєстр прийому відвідувачів у серпні 1920 р. В записах лікар вказував дату, прізвище, місце проживання, діагноз [3; 7].

Серпневі пацієнти представляли в основному населення Чоботарської волості. За чисельністю найбільше їх було із самої Чоботарки, що зрозуміло. Другу групу складають мешканці найближчих населених пунктів. Багато із Великої та Малої Тернівок (У. Федішин, Антон Гуцул, Ф. Скалій, П. Дерев'янчук, Клим Вовк, Онищук, Присяжнюк, Віра Косован). Декілька разів зустрічаються мешканці Шарапанівки (Кирило Ковбасюк, Павло Мордванюк, С. Кучерук). Присутнє в списку і с. Голубече (Мотиль, Марія Глуха). І. Гончар та Пучковська добирались у Чоботарку з М'ястківки. Приходили лікуватися і жителі містечка Жабокріч (Василь Кордонець, Марія Щітко) та залізничної станції Крижопіль (Огородник, Яновська, Уманський, Іван Лапка), сіл Куничого (Гурій Гнатенко, Горпина Мазникова), Зеленьки (Олександра Чорна), Кісниці (П. Бойко), Соколівки (М. Січка, Капрян і Марія Михай-

лина). У список потрапили і жителі більш віддалених населених пунктів. Грановська, наприклад, прибула із Піщанки (Д.К. Заболотний нотує «Песчана»), за декілька десятків кілометрів, можливо, приїхала потягом.

Серед хворих на прийомі з'являлися, крім, переважно, українців, також поляки, росіяни, євреї (зафіксовані Кац і, можливо, Уманський, Жванецька). Мабуть, не випадково Д.К. Заболотний Оляну Коменду із Шарапанівки записав неофіційним прізвиськом – Комендова, а Федору Шевчук з Тернівки – Шевчукова. На сьогодні така форма прізвиськ, по чоловікові, збереглась у чехів і словаків.

Кількість пацієнтів, яких приймав лікар Д.К. Заболотний у день, різнилась і, скоріше за все, залежала від різних чинників (наразі сімейний лікар щодня має прийняти не більше 12 осіб). Наприклад, у середу 18 серпня 1920 р. він оглянув 13 чоловік, а 19 серпня – тільки 6. Зате 20 серпня у Д.К. Заболотного побувало 23 хворих, а 23 серпня – 21. 24 серпня він надав допомогу 16 хворим. Як видно із записів, 21 і 22 серпня (в суботу і неділю) він не вів прийому. Чи це були вихідні, чи були інші обставини можна з'ясувати, проаналізувавши увесь список.

Це джерело не тільки ілюструє одну зі сторінок життя професора Д.К. Заболотного, але є і прикметним документом історії медицини України тих буремних часів, що розкриває картину захворюваності сільського населення Поділля. Вона постає із коротких діагнозів, які ставив хворим лікар, загалом-то не терапевт, а епідеміолог. Про те, що професор Д.К. Заболотний усвідомлював свою професійну спроможність правильно визначати хвороби, свідчить те, що майже усі діагнози поставлені ним впевнено і тільки в одному випадку він мав сумнів, поставивши знак запитання після діагнозу «Rec?». Можливо, він мав на думці «Рецепт», можливо «Рецидив», можливо, назву хвороби. Останнє не виключено, бо усі діагнози записані трьома мовами: латиною, російською та українською. Латиною зафіксовані такі хвороби: «Angina» («Ангіна»), «Rheumatyzm» («Ревматизм»), «Diurrhoea» (Хвороба сечових шляхів), «Lues» («Сифіліс»). Останній діагноз лікар міг ставити більш ніж впевнено, бо наукове звання доктора медицини Д.К. Заболотний отримав за дисертаційну роботу саме з цієї теми – «До питання про патогенез сифілісу». Жителю Крижополя Кацу був поставлений діагноз «Cath» («Катар»), скоріше за все, катар верхніх дихальних шляхів.

Деяким хворим діагнози Д.К. Заболотний писав російською мовою. Проти прізвиська С. Пастуха із Соколівки – «?» (не читається повністю – О.Д., Є.Г.), а у його землячки Марії Січкара – «серд-

це». Були пацієнти із діагнозами «язва», «порез. рука», «гастрит», «зуб», «понос», «глаза», «грыжа», «оспа» [3, С. 8]. Напроти прізвища одного з хворих – запис: «снял швы». В іншому випадку Д.К. Заболотний виступив як гінеколог: у записі вказано «аборт», але наряд чи йшлося про операцію, скоріше за все, розглядалися його наслідки. У Кучковської визначено «абсцесс на ступне». Ганна Пустовит та Ольга Жванецька з Чоботарки звернулися до земляка як до педіатра. Біля цих прізвищ – уточнення: «ребенок». Один діагноз Д.К. Заболотний написав українською мовою російськими буквами: «опик». Але, якою б мовою він не писав свої діагнози, ясно одне: це був універсальний лікар. Ось тільки оперувати професор Д.К. Заболотний не міг, але це тільки тому, що не було умов.

«Реєстр пацієнтів» не дає відповіді на надзвичайно важливе питання про час переїзду Д.К. Заболотного до Одеси. У літературі дослідники називають 1919 і 1920 р. Так, енциклопедичний словник випускників Одеського (Новоросійського) університету вказує, що він був ректором Одеського медичного інституту в 1919 – 1923 рр. [8, с. 84], фаховий спеціаліст з історії медицини Б. Мацелюх пише, що Д.К. Заболотний став першим ректором Одеської медичної академії 18 лютого 1921 р. [9, 32], а інший фахівець, Ю.А. Мазінг, говорить, що його призначили ректором Одеської медичної академії невдовзі після 12 червня 1920 р. [10, с. 164].

І хоч це питання вимагає окремого розгляду, проте воно дозволяє точніше визначити наміри його приїзду до Чоботарки влітку 1920 р. Скоріше за все, професор Д.К. Заболотний приїхав до села у відпустку і приймав пацієнтів за рахунок свого вільного часу і, фактично, за власний кошт.

Перебування в Чоботарці мало практичні наслідки. Досвід, накопичений Д.К. Заболотним під час прийомів хворих у Чоботарці, він спробував узагальнити, удосконалити та реалізувати у практиці сільського лікаря. Через місяць, 25 вересня 1920 р., але не зовсім ясно де – в Одесі чи в Чоботарці – професор Д.К. Заболотний накреслив план мінілікарні, яку він хотів би бачити в сільській садибі лікаря [2]. Назва її – «Хатка здоров'я». Тут мали бути «Кабінет лікаря», «Кімната очікування», «Аптека», «Палата», «Операційна». У цьому проєкті враховувався і позитивний, і негативний досвід прийомів лікаря на селі, зокрема неможливість робити хірургічне втручання (доводилося направляти хворих у Тульчин), відсутність спеціальної кімнати для очікування – у ті часи хворі, як правило, чекали на дворі, брак банку ліків – аптеки, неспроможність ліка-

ря вчасно госпіталізувати хворого тощо. Фактично ж йшлося про професіоналізацію робочого місця сільського лікаря, яка була досягнута тільки згодом.

Таким чином, досить тривале перебування Д.К. Заболотного у Чоботарці почалось із родинної трагедії – смерті дружини і закінчилось із припиненням активних воєнних дій в регіоні. Матеріали архіву музею-садиби Д.К. Заболотного дозволяють частково відтворити повсякдення відомого вченого-лікаря в його професійній практиці та зберегти історичну пам'ять про ті буремні та важкі часи. Разом із тим, перебування Д.К. Заболотного у Чоботарці ставить перед дослідниками необхідність вивчати нові аспекти життя та творчості цієї непересічної особи.

Список використаних джерел

1. Заболотний Д.К. Сифилис, его патогенез и этиология. Петроград, 1919.
2. Музей-садиба Данила Кириловича Заболотного. *Фонд рукописні документи*. План «Хатки здоров'я»
3. Музей-садиба Данила Кириловича Заболотного. *Фонд рукописні документи*. Реєстр пацієнтів Д.К. Заболотного.
4. Одесские новости. 1918, 16(3) нояб.
5. Ганнущенко К.С. Данило Кирилович Заболотний. Київ, 2006.
6. Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. [США]: Укр. військ.-істор. ін-т у США, 1959.
7. Годований Є. Прийом професором Д.К. Заболотним хворих у с. Чоботарка. *Сіл. новини* (Крижопіль). 2002, 28 груд.
8. Заболотний Данило Кирилович. *Випускники Одеського (Новоросійського) університету*. Одеса, 2005. Вип. 1. С. 84.
9. Мацелюх Б. Данило Кирилович Заболотний. «Діти мої дорогі, любіть науку і правду» : (до 150-річчя від дня народж.). *Світогляд*. 2016. № 5 (61). С. 28 – 35.
10. Мазинг Ю.А. Даниил Кириллович Заболотный: вчера и сегодня. Ч. 2. *Пространство и время*. 2018. № 1/2. С. 151 – 168.
11. Рябий М. Золота колиска. Макарів, 2010.